

UZ MAKEDONSKE JEZIČNE OBLJETNICE

Dalibor Brozović

Sada, na koncu godine 1986, osjećam potrebu da se na osobit način osvrnem na tri izvanredne obljetnice koje predstavljaju krajnje neobičnu pojavu u jezičnoj povijesti. Makedonski je narod 1984. 1985. i 1986. proslavljao svaki put po četrdeset godina od jednoga ključnog događaja svoje jezične povijesti, jednoga od ugaonih kamena na kojima je poslije čvrsto izgrađena krasna zgrada suvremenoga makedonskog standardnog jezika. Mislim da je vrijedno upoznati širu hrvatsku filološku i uopće kulturnu javnost s tim jubilejima i njihovim odjecima, to više što su neki bitni momenti u prethistoriji suvremenoga makedonskog jezičnog standarda – na dugome putu koji je vodio do slavni zbivanja 1944–46 – na neobično zanimljiv način povezani s Hrvatskom: J. J. Strossmayer objavio je prvu makedonsku zbirku narodnih pjesama u izdanju braće Miladinovaca, na početku našega stoljeća objavio je u Odesi u časopisu *Vardar* veliki makedonski jezični preporoditelj Krste Misirkov kao prvi makedonski poetski prijevod Preradovićevu pjesmu „Putnik”, a pred drugi svjetski rat objavio je u Samoboru Kočo Racin knjižicu *Beli mugri (Bijeje zore)*, prvu makedonsku zbirku pjesama tiskanu izvan Bugarske.

Godine 1944, 1945. i 1946. veoma su dakle važne u povijesti makedonskoga jezika, one su u nju urezane zlatnim slovima, Još u ratnim danima makedonski ratni parlament, ASNOM (Antifašističko sobranje narodnog oslobođenja Makedonije), donosi upravo lakonskim riječima zakonsku odluku „o uvođenju makedonskog jezika kao službenog u makedonskoj državi”¹. Time je samo potvrđeno ono što je u samoj borbi postalo u praksi već stvarnošću, svršenom činjenicom. Godinu dana poslije već izlazi prvi makedonski pravopis², a već sljedeće godine tiskana je i prva makedonska gramatika³. U naše dana slavi dakle makedonski narod tri znatne i slavne četrdesete obljetnice.

Potpun scenarij zbivanja još je bogatiji i uzbudljiviji. Nakon odluke ASNOM-a od 2. kolovoza 1944. donesena su i osnovna pravopisna pravila još u samome manastiru Prohor Pčinjski, koja su poslije bila razmatrana u diskusijama u selu Gorno Vranovci kod Velesa u listopadu 1944, a nakon oslobođenja Skoplja imenovana je 13. studenoga Komisija za jezik i pravopis, kojoj je ASNOM povjerio zadatak da razradi konačan projekt azbuke i pravopisnih pravila. Već 3. svibnja 1945, nekoliko dana prije završetka 2. svjetskog rata, Komisija je predložila konačni oblik azbuke, a vlada Federalne Države Makedonije prihvaća ga istoga dana i objavljuje u *Novoj Makedoniji* 5. svibnja 1945. Brzina zbivanja

¹ ASNOM na 1. zasjedanju u historijskom manastiru „Sveti otec Prohor Pčinjski” donosi 2. kolovoza 1944. „решение за воведување на македонскиот јазик како службен јазик во македонската држава.” Та одлука има само два члана: Чл. 1. Во македонската држава како службен јазик се воведуе народниот македонски јазик; чл. 2. Ова решение влегуе веднага во сила.

² Македонски правопис. Изработен од Комисијата за јазик и правопис при Министерството за народна просвета, Скопје, 1945, 20 str. Kasniji su makedonski pravopisi, naravno, mnogo opsežniji (1950: 175 str., 1970: 607 str.).

³ Круне Кепески, Македонска граматика, Скопје, 1946. Ubrzo će se pojaviti i znanstvene gramatike, i to Blaže Koneskoga (Грамматика на македонскиот литературен јазик, Дел I 1952, II 1953, poslije više posebnih ili zajedničkih izdanja obaju dijelova) i Horacea G. Lunta (*A Grammar of the Macedonian Literary Language*, Скопје 1952).

nastavlja se i dalje. Za manje od mjesec dana Komisija 2. lipnja usvaja rezoluciju o pravopisu, a Ministarstvo prosvjete donosi rješenje već 7. lipnja 1945. I na koncu, već na početku 1946. pojavljuje se i gramatika Kepeskoga. U tom redosljedu sudbinskih datuma, s danas gotovo neshvatljivim ritmom i tempom, ključna su ipak tri događaja: odluka ASNOM-a iz 1944, objavljivanje *Makedonskog pravopisa* 1945. i *Makedonske gramatike* 1946.⁴

Govoreći danas o ta tri velika i dalekosežna događaja, valja da obratimo pozornost na neke osobite momente u vezi s njima. Prije svega, ratno stanje nije baš najsretnije ni najpogodnije doba za rješavanje jezičnih pitanja, najmanje pak takav strašan i nemilosrdan ratni kovitlac kao što je to bio drugi svjetski rat. Rješavanje jezičnih pitanja u tijeku ratnih zbivanja predstavlja težak dodatni napor, i to je jedna bitna makedonska specifičnost: Makedonci su s oružjem u ruci izvojevali ne samo nacionalnu slobodu nego istodobno i vlastiti standardni jezik. Na našem kontinentu i u naše doba to je nešto jedinstveno.⁵

Drugi je specifičan moment također veoma važan, iako nije tako isključiv. Težina makedonskoga puta nije bila samo u teškoćama i nevoljama ratnih uvjeta, ona se odražava i u činjenici da sama najviša narodna predstavništva i vlasti morahu rješavati osnovna jezična i pravopisna pitanja, i to neposrednom intervencijom. Sretni su narodi koji su vlastiti sreden i stabilan standardni jezik i pravopis neprimjetno i prirodno, kao nešto samo po sebi razumljivo, naslijedili iz prošlosti i posjedovali ih već gotove i spremne u doba kada ih je razvitak civilizacije zahtijevao, sve bez skokova, lomova, posebnih napora, svjesnih intervencija, bez lutanja i traženja.

Usprkos takvim iznimno teškim i dvojako nepovoljnim okolnostima, makedonska prosvjeta, makedonska književnost i makedonska nauka odlično su ispunile svoj jezični dug pred narodom i društvom. Pogled unatrag, u prošlost ovih četrdesetak godina, potpuno nas u to uvjerava. Uspjesi koji su postignuti nemaju premca, životnost, zrelost, svestranost, sveobuhvatnost i ukorijenjenost iznenađujućih rezultata zadivljuje svakoga. Razumije se, u teškim uvjetima i okolnostima nije se sve to moglo postići samo trudom domaćih makedonskih snaga – sudjelovala je zdušno i svjetska slavistička i uopće lingvistička znanost. Pomoć sovjetskih, američkih, poljskih i mnogih drugih slavista i ostalih jezičnih stručnjaka, da ne nabrajamo sve tamo do daleke Australije, bila je više nego dragocjena. O tome kako je makedonski jezik danas prisutan u svijetu mogli bismo iznositi samo impresivne podatke: lektorati, katedre, istraživački projekti, veliki međunarodni lingvistički

⁴ Usp. prilog B. Koneskoga naveden ovdje u bilj. 11, i članak B. Vidoeskoga „Четири децении од донесувањето на македонската азбука и правопис“, *Jugoslavenski seminar za strane slaviste*, knj. 36, Novi Sad 1986, str. 38–46.

⁵ Zapravo, paralele postoje i opet samo u nas, pa makar i ne bile tako dramatične kao rješenje ASNOM-a. Mislim tu na „Odluku o objavljivanju odluka i proglašenja Antifašističkog vijeća narodnog oslobođenja Jugoslavije, njegovog pretsjedništva i Nacionalnog komiteta na srpskom, hrvatskom, slovenačkom i makedonskom jeziku“ od 15. siječnja 1944. (v. *Jezik*, XXXIII/1985–86, str. 49) i na odluku III. zasjedanja ZAVNOH-a u Topuskom 1944, kojom se u Hrvatskoj odbacuje okupacijski „korienski“ pravopis od siječnja 1943, koji se upotrebljavao na okupiranom teritoriju, i vraća se na snagu tradicionalni hrvatski Boranićev (točnije: Broz-Boranićev) pravopis, koji su Hrvati upotrebljavali već pol stoljeća (osim što je nakon šestojanuarske diktature bio nametnut reformirani Beličev pravopis, naravno, samo u službenoj uporabi do 1939, kada je opet vraćen Boranićev pravopis što je poslije potvrđen u Topuskome. (Taj akt ZAVNOH-a ima prvorazrednu važnost, ali u našoj je znanosti ostao neobrađen, što je prava šteta).

pothvati, zastupanost u priručnicima, specijalnim rječnicima, sintetskim djelima, itd., itd. Sve je to već, uostalom, sustavno obrađeno i s time je i naša filološka javnost adekvatno upoznata.⁶

Manje je možda poznato ono što se može vidjeti promatrajući stvari iz drugoga kuta. U odnosima između makedonske i svjetske lingvističke nauke korist ipak nije bila tako jednostrano raspoređena kao što se to čini na prvi pogled. Nije se radilo samo o jedno-smjernom davanju i primanju, plodovi u obratnom smjeru nisu manjega sjaja. Svojom novinom i svježinom, svojim izvanredno originalnim i ponekad bar za naš kontinent i za naše doba iznimnim strukturnim značajkama makedonski je jezik svojim proučavateljima pružio dragocjene podatke za opću riznicu jezičnih spoznaja. Bit će ipak stanovit dobitak i za našu javnost ako se zadržimo bar ukratko na nekima od tih makedonskih jezičnih specifičnosti.

Najznačajniji je možda makedonski akcenatsko-ritmički (prozodijski) sustav, zastupan u mnogim dijalektima i u standardnom jeziku. U suvremenim se evropskim jezicima ritam i naglašavanje podređuju broju slogova i eventualno smjenama dugih i kratkih slogova, ili odnosu „korijenskih” i drugih morfema, u rjedim slučajevima i modulacijama tona (dizanju i spuštanju), a ponekad ti momenti djeluju uzajamno u kombinacijama. Izuzmemo li malobrojne međusobno izolirane dijalekte nekih jezika, u današnjoj Evropi nema nikakve strukturne jezične uloge *mora* (ritmička jedinica manja od sloga, poznata nam iz klasične latinske metrike). Ali u mnogim i to najreprezentativnijim makedonskim dijalektima, pa onda tako i u makedonskome standardnom jeziku, sustav morâ u riječima i oblicima odlučuje o mjestu naglasaka. Akcent „pada” na treću moru od konca riječi. Npr. млáдина „omladina”, ali s članom млáдината. Činilo bi se da se radi o trećem slogu, ali nije tako. U obliku бидејќи „budući” nije naglašen treći slog od konca, tj. *bi*, nego drugi: бидејќи. No iako samoglasnik *e* predstavlja drugi slog od konca, to je ipak treća mora, jer se i suglasnik *j* računa kao mora premda, naravno, nije nositeljem sloga. Za naš jezični osjećaj i za funkcioniranje našeg jezika to je veoma čudno, ali tako je. Igru morama možemo dobro vidjeti na drugom jednom primjeru. Na prvi pogled, interpretirali bismo makedonski oblik *moj* „moj” kao jednosložan i мои „moji” kao dvosložan. Tako je zaista u svim slavenskim jezicima, bez obzira na različita mjesta naglasaka, no u makedonskome su oba oblika jednosložna, tj. *i* u мои nije slogotvorno i izgovara se gotovo jednako kao pisani *j* u мой. Ipak, oblik *moj* vrijedi dvije more iako je jednosložan (zato je tu vokal *o* malo produžen).⁷

Neku funkciju imaju more u klasičnom latinskom i grčkom, ali mjesto akcenta za grčki se ne da odrediti sastavom morâ (tako se određuju samo ograničenja toga mjesta), a u latinskom bi to bilo moguće, no ne tako glatko i jednostavno kao u makedonskom, nego uz komplicirana dodatna objašnjenja pravilu. U tom je pogledu makedonski prozodijski sustav zaista originalan prilog općoj jezičnoj tipologiji. To se može reći i za obvezatnu upotrebu enklitičkih zamjeničkih oblika što ponavljaju imeničku riječ – kada bi-

⁶ Podatke iznosi Božidar Vidoeski u časopisu Литературен збор, XXXI/1984, knj. 5, str. 15–28 (taj je pregled objavljen više puta, posljednji put u prijevodu navedenome ovdje u bilj. 11).

⁷ Taj sam problem obradio u prilogu „Das Grundgesetz der makedonischen Prosodie”, *Wiener slavistisches Jahrbuch*, XXI/1975, str. 43–48.

smo mi tako govorili, tvorili bismo rečenice kao „oca sam ga vidio” umjesto „vidio sam oca”, „pohvalio sam ga njega” umjesto „pohvalio sam ga”, „kupio sam joj majci”, i sl. Slično je i s trojnim članom женава, жената, женана, čemu u drugim balkanskim jezicima odgovara samo jedan određeni članski oblik.⁸ Obje se te osobine mogu naći i u ponekom dijalektu drugih balkanskih jezika, ali nigdje njihov položaj u jezičnoj cjelini dijalekata i standardnog jezika nije tako stabilan i široko utemeljen, ukorijenjen u ukupnost sustava. Osim toga, u lingvistici nisu važne samo pojedinačne osobine nego još više njihove kombinacije. One tek daju punu fizionomiju jednomu jeziku kao cjelovitu sustavu s vlastitim i neponovljivim unutarnjim odnosima. U tom je smislu makedonski jezik za opću lingvističku teoriju jedan od nesumnjivo najzanimljivijih evropskih idioma.

I u okviru slavenskoga jezičnog svijeta makedonski je jezik veoma originalan i samosvojan. U tom je pogledu svakako iznad slavenskog prosjeka. Osobito je samostalan njegov glagolski sustav. Zadržat ćemo se samo na jednoj pojedinosti. U starijim indoevropskim jezicima perfekt nije naprosto oblik za prošlo vrijeme. On znači da je neka radnja u prošlosti izvršena i da stvarno stanje traje i danas, ili da je uopće u odnosu prema sadanjem času. Takva funkcija perfekta izgubila se ili je bar oslabljena u većini suvremenih indoevropskih jezika – nije npr. u engleskome, koji je inače upravo primjer jezika u kojem se dogodilo najviše promjena (dakle iznimka da se potvrdi pravilo). Slavenski su jezici stari praslavenski pravi perfekt zapravo svi izgubili, makedonski također, ali on je samostalno razvio novi pravi perfekt na posve neslavenski način: *имаме видено, имаме дојдено*, doslovno „imamo viđeno”, „imamo 'dođeno'”, znači „vidjeli smo, došli smo” s pravim perfektnim značenjem. Polazeći od tih oblika razvila se cijela jedna paralelna konjugacija s pomoćnim glagolom *имам*, tuđa slavenskomu gramatičkom mišljenju. Dovoljno je da se podsjetimo na oblike kao *дојден, паднат*, koji su redovni u takvoj konjugaciji (naši pandani „dođen”, „padnut” bili bi apsolutno nemogući).⁹ Zbog te je konjugacije i uobičajeni slavenski odnos prelaznosti i neprelaznosti gotovo posve poremećen.

Iznijeli smo za ilustraciju nekoliko karakterističnih primjera i oni nam jasno pokazuju zašto je makedonski jezik pobudio tako izvanredan interes u poratnoj slavistici i općoj lingvistici. Proučavajući makedonski jezik svjetska znanost nije samo pomogla makedonskoj kulturi nego je i sebi koristila. No najveću korist za jezičnu znanost može pružiti makedonski jezik na jednom sektoru koji nije vezan za konkretne jezične osobine koliko god one bile originalne i izvanredno zanimljive. Radi se o jednoj funkciji za koju bi mogao poslužiti bilo koji i bilo kakav evropski jezik, pod uvjetom da su se u njemu vršili u naše doba standardizacijski procesi, ali osim makedonskoga, drugoga takva jezika jednostavno nema. Evropski standardni jezici ili su stari što potječu iz doba Reformacije i neki još otprije, ili su mladi i predstavljaju plod ubrzanih procesa između Francuske i Oktobarske

⁸ U bugarskom, rumunjskom i albanskom jeziku postpozitivan, tj. iza imenice ili pridjeva, kao i trojni makedonski član (tako je i u srpskom timočko-lužničkom dijalektu torlačkoga narječja), a u grčkome prepozitivan (tj. ispred imenice, kao u zapadnoevropskim jezicima).

⁹ Makedonski je jezik najdublje balkaniziran slavenski idiom, dakle strukturno najdeslaviziraniji slavenski jezik. Bugarski je mnogo bliži slavenskomu prosjeku, tako da u strukturnom smislu makedonski dijasistem nije kao s genetskog stanovišta između hrvatskosrpskog i bugarskoga, nego je bugarski između makedonskog i našega. Ima doduše i drugih nekih slavenskih govora duboko deslaviziranih, osobito u dijaspori (najdrastičniji je primjer hrvatski govor u talijanskoj pokrajini Molise), ali u makedonskom se slučaju radi o cijelom jeziku.

revolucije, dobrim dijelom u duhu evropskog romantizma. Osim toga, postoje i rjeđi, specifični slučajevi – jezici bez standardizacije (sardinski, kašupski), nestandardni beletristički jezici (provansalski, ili točnije rečeno, okcitsanski) i jezici koji se tek bore za standardizaciju (baskijski). No jedini evropski jezik u kojem je u naše doba izvršena kompletna i uspješna standardizacija jest upravo makedonski.¹⁰

Posljednjih četvrt stoljeća, od godine 1960, nazvane „godinom dekolonizacije”, odvijaju se u mnogim nerazvijenim zemljama veoma teški i mukotrni standardizacijski procesi. Napreduju neprestano, ali ni onako brzo ni onako uspješno kako bi to moglo biti. Glavne su poteškoće makinacije neokolonijalistâ i otpori domaćih birokratskih kasta, koje u znanju jezika bivšega kolonizatora vide pouzdanu zaštitu svojih privilegija. Ali ta dva momenta, iako bitna, ipak ne objašnjavaju s v e n e v o l j e. Uz te otpore i smetnje postoje i neke objektivne nepovoljne okolnosti. No bar bi se otpori lakše i brže lomili kada ne bi trebalo istodobno savladavati dva posve različita zadatka: proučavati slabo poznate jezične činjenice i njihovu strukturu i paralelno s time osposobljavati taj objekt studija da bi mogao uspješno funkcionirati kao suvremeni standardni jezik (i to sve bez dovoljna broja stručnih kadrova i bez njihove zadovoljavajuće osposobljenosti). U makedonskome jeziku, kao evropskom i slavenskome, ti su procesi ipak tekli drugačije. Zato on daje jedinstvene mogućnosti za čisto sociolingvistička iskustva u procesu standardizacije pri općim uvjetima druge polovice 20. stoljeća. Budućnost će na naše doba gledati kao na pripremnu fazu za procvat niza novih standardnih jezika u sadanjim nerazvijenim zemljama. To će biti epoha jezične politike i jezičnog planiranja (što su danas još samo sociolingvistički termini, više za pojmove nego za praksu). Makedonske paralele i makedonska iskustva odigrat će u tim zbivanjima, bez sumnje, iznimno važnu ulogu.

Tih nekoliko napomena želio sam iznijeti uz makedonske jezične obljetnice. Razumije se da su one sve tri veoma svečano proslavljane u Makedoniji, pri čemu su se osobito založili Makedonska akademija nauka i umjetnosti i Institut za makedonski jezik „Krstes Misirkov”. Jugoslavenski je tisak pratio te proslave uglavnom agencijskim vijestima, tako da nije bilo većega i trajnijega odjeka kakav bi same činjenice zasluživale, ali sarajevski Institut za proučavanje nacionalnih odnosa pri CK SKBiH posvetio im je osobitu pažnju. U svome časopisu *Sveske* donio je prijevode prikladnih priloga trojice vodećih makedonskih lingvista, Blaža Koneskoga, Trajka Stamatosa i Bože Vidoeskoga, zatim prijevod jednoga eseja američkoga slavista Horacea G. Lunta (kako je već navedeno, autora prve inojezične makedonske gramatike) i na koncu dva izvorna priloga Milana Šipke i Dalibora Brozovića.¹¹ Cio taj blok od šest tekstova izašao je i kao posebno izdanje, pa može dati na jednom mjestu prilično iscrpnu i svestranu informaciju.¹²

¹⁰ Prije toga makedonski je bio samostalnim jezikom u genetskom smislu, ali bez standardnoga oblika, dakle kao neki gore spomenuti idiomi (sardinski, okcitsanski, kašupski, donjonjemački u sjevernoj Njemačkoj, i sl.).

¹¹ *Sveske*, Sarajevo, IV/1986, br. 15, „Makedonski jezik”, str. 201–299. Sadržaj: Blaže Koneski, „Koinikacija makedonskog književnog jezika”, str. 203–207, Trajko Stamatovski, „Makedonska nauka o jeziku u godini jubileja”, str. 209–216, Božidar Vidoeski, „Slavistička nauka u svetu o makedonskom jeziku”, str. 217–228, Dalibor Brozović, „Pogovor knjizi 'Za makedonski jezik'”, str. 229–245, Milan Šipka, „Četrdeset godina makedonskog standardnog jezika”, str. 247–253, Horace G. Lunt, „Neki sociolingvistički aspekti makedonskog i bugarskog jezika”, str. 255–299.

¹² Osobito mi je bilo stalo pokazati kako je mladu slavistu i s genetskog i s tipološkog i sa sociolingvističkog stanovišta korisno da se pobliže upozna s makedonistikom – to će mu svakako biti dobra znanstvena investicija.

Bilo bi lijepo kad bismo sada mogli završiti i kad bi ono što je do sada rečeno, moglo biti i sve što valja reći uz makedonske jezične obljetnice, no uvijek postoji i ona tamna strana. Na svijetlim razvojnim putovima kojima je makedonski jezik napredovao u posljednjih četiri desetljeća nalazile su se, uz objektivne teškoće, i mnoge besmislene i suvišne zapreke koje su postavljali neki velikobugarski krugovi, i na žalost, mnogi bugarski lingvisti velikonacionalne orijentacije.¹³ Mislim da je taj problem u jugoslavenskoj javnosti i nedovoljno i površno poznat, bez obzira na to da se o njemu i mnogo i često govori i piše. Zato vjerujem da će uz makedonske jezične četrdesetogodišnjice biti koristan i spomenuti moj prilog iz *Svezaka*, koji sam bio napisao kao pogovor esperantskomu prijevodu jedne polemičke knjžice o makedonskom jeziku, sastavljene u Institutu za makedonski jezik „Krstel Misirkov”. Taj je tekst u prijevodu otišao u svijet, a hrvatski je original bio objavljen samo u stručnom i znanstvenom lingvističkom časopisu *Македонски јазик*, namijenjenome prvenstveno filološkim krugovima. U svakom slučaju, taj prilog nije dakle neposredno dostupan široj jugoslavenskoj ne-filološkoj javnosti, a kako se u njemu govori o velikobugarskim pretenzijama prvenstveno ne s lingvističkoga već s historijskoga i sociološkog stanovništa,¹⁴ uz samo nužna lingvistička pojednostavljena objašnjenja, smatram kako je bilo korisno ponuditi ga i široj publici zainteresiranoj za društveno-političke aspekte toga prividno lingvističkog pitanja, koje već dugo opterećuje južnoslavenske jezične odnose i koje predstavlja ne samo suvišnu smetnju makedonskomu jezičnom razvoju nego prije svega nanosi trajnu štetu samoj bugarskoj jezičnoj znanosti i bugarskomu narodu. Nitko dobronamjieran ne želi toga, ali s iracionalnim shvaćanjima diskusija nema smisla.

Nije ipak dobro da prikaz velikih makedonskih jezičnih obljetnica završimo mislima o neveseloj strani stvari. Bolje će biti da makedonskomu jeziku zaželimo u sljedećih četrdeset godina isti takav spektakularan napredak i iste takve blistave uspjehe kakvi su postignuti u ovim proteklima¹⁵. Uzimajući u obzir dosadašnji zahuktali ritam, ta bi želja mogla biti i realistična.

S a ž e t a k

Dalibor Brozović, Filozofski fakultet, Zadar

UDK 808.66(091), izvorni znanstveni članak, primljen za tisak 7. listopada 1986.

On the occasion of the important anniversaries of the Macedonian language

The author considers some important dates concerning the Macedonian language: 1944, the law on the introduction of Macedonian as the official language in the Macedonian state, 1945, the appearance of the first Macedonian orthography, 1946, the publication of the first Macedonian grammar.

¹³ Na žalost, ovom prilikom ne mogu se zadržati na grčkoj antimakedonskoj politici, koja je trajnom konstantom bez obzira kako se mijenjaju režimi (ipak, posljednjih godina nema bar genocidnoga fizičkog istrebljivanja). O tome se u nas veoma malo zna.

¹⁴ Bitno je da su provoditelji velikobugarske antimakedonske djelatnosti uglavnom pojedinci makedonskoga podrijetla, dakle nešto kao hrvatski mađaroni i talijanaši iz prošloga stoljeća, ili kao nekadanji slovački pristaše mađarske ili češke asimilacije, ili slovenski pristaše njemačke, talijanske ili mađarske asimilacije, itd. No zna se kakva im je bila sudbina, jednima, drugima ili trećima.

¹⁵ T. Stamatovski i B. Vidoeski (v. bilj. 11) nižu zaista impresivne podatke, na nekima i naša mnogo starija jezična znanost može samo zavidjeti makedonistici, kao što su npr. monografski rezultati velikih zajedničkih projekata makedonskih i inozemnih lingvista: *Фонетика на македонскиот јазик. The Phonetics of Macedonian. La fonetica del Macedone*, Napoli 1982, *Polski-macedoński. Gramatyka konfrontatywna*, I. Warszawa-Kraków 1984.